

---

## 7. EKONOMICKÁ STRUKTURA

---

### *O čem je mapový oddíl EKONOMICKÁ STRUKTURA?*

Mapový oddíl obsahuje tři mapové dvoulisty, které se věnují vývoji ekonomické struktury v českých zemích v historické perspektivě od roku 1921. První list se zaměřuje na rozmístění ekonomicky aktivního obyvatelstva, s důrazem na jeho věkovou strukturu. Druhý list se věnuje vývoji odvětvové struktury zaměstnanosti a třetí list důležitému jevu nezaměstnanosti. Mapový oddíl tak dokumentuje podstatné historické změny související s ekonomickou strukturou, důraz je kladen na změny mezi třemi výraznými obdobími: první republikou, obdobím socialismu a porevoluční dobou. Zároveň je zřejmé, jak ekonomické změny úzce souvisí s celkovými změnami ve společnosti. Postupné i turbulentní proměny ekonomických poměrů v Česku byly výsledkem působení řady souběžných faktorů nejen doma, ale i v rámci širších geo-ekonomických proměn v zahraničí. Při interpretaci jevů a procesů spojených s ekonomickým vývojem, které jsou zobrazeny v mapách, je proto vždy nutné uvažovat i širší společenské, politické i technologické proměny.

### *Co znázorňují mapy?*

První mapový list dokumentuje vývoj ekonomické aktivity obyvatelstva. Mapy na levé straně znázorňují jednak vývoj podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva od roku 1920 do roku 2011 a dále podíl žen v ekonomicky aktivní populaci. Šestici map doplňuje přehledový graf, kde se lze dozvědět, jaký byl v letech 1921–1950 vývoj struktury obyvatelstva z hlediska jejich poměru k povolání i jak se následně vyvíjela účast obyvatelstva na práci. Nejvýznamnější vlivy jsou v grafu okomentovány. Pravá strana mapového listu se věnuje ekonomické aktivitě podle věku, přičemž důraz je kladen na mladé i starší ekonomicky aktivní obyvatele. Stránku doplňují věkové pyramidy ekonomicky aktivních podle pohlaví v letech 1970, 1991 a 2011.

Druhý mapový list se detailněji věnuje vývoji a struktuře zaměstnanosti. Mapy znázorňují podíl ekonomicky aktivních v priméru, sekundéru a terciéru v letech 1921, 1950, 1991 a 2011 a dokumentují odlišný význam sektorů v různých obdobích. Doplnkově je znázorněn podíl ekonomicky aktivních ve vybraném odvětví daného sektoru. Syntetická mapa pro rok 2011 znázorňuje typy okresů podle zaměstnanosti a člení je podle nadprůměrného zastoupení jednotlivých sektorů. Za celé území pak dokumentuje vývoj struktury zaměstnanosti v letech 1921–2011 graf.

Třetí a poslední mapový list tohoto oddílu se zabývá nezaměstnaností. Mapy znázorňují míru nezaměstnanosti v letech 1930, 1991, 2001 a 2011, přičemž pro každý rok je znázorněn jiný doplňkový ukazatel, podíl zaměstnaných s vedlejším povoláním, podíl nezaměstnaných mužů,

struktura nezaměstnaných podle věku a pohlaví či struktura nezaměstnaných s důrazem na osoby hledající první zaměstnání. List doplňuje jednak syntetický graf znázorňující vývoj počtu nezaměstnaných i míry nezaměstnanosti podle jednotlivých metodik, podle kterých se nezaměstnanost historicky měřila, a dále mapa cíleně se zaměřující na stav nezaměstnanosti v době nedávné ekonomické krize na konci prvního desetiletí 21. století.

### *Co říkají mapy?*

Mezi lety 1921 a 2011 došlo v Česku k výrazným změnám ekonomické struktury, které souvisejí s vývojem celé společnosti, ekonomiky. Mapy tak dokumentují změnu zaměření a vyspělosti ekonomiky, důležité milníky i prostorovou proměnu. Zajímavých trendů a změn je celá řada, vybíráme zde jen některé z nich, o dalších se můžete podrobněji dočíst v doporučené literatuře. Samostatnou otázkou jsou rovněž proměny metodik a klasifikací, které významně ovlivňují interpretaci některých jevů, více se dozvíte např. v textu Svobody, Přidalové a Ouředníčka (2014), ve specializovaných mapách a textech Svobody a Nemeškala (2014a, b), či na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a Českého statistického úřadu.

Na počátku 20. století byla ekonomická aktivita obyvatelstva poměrně výrazně diversifikovaná, podíl ekonomicky aktivních na celkové populaci představoval v roce 1921 zhruba třetinu až dvě třetiny obyvatelstva. Oproti tomu ve 21. století se diferenciací snížila, v roce 2011 činil obdobný podíl od 45 do 51 %. Ačkoliv se zde do jisté míry projevují proměny klasifikace, jsou rozdíly výrazné a souvisí i se změnami demografickými či sociálními. Od začátku 20. století se výrazně zvýšila naděje dožití, čímž se postupně zvyšoval počet starších ekonomicky neaktivních obyvatel. Celkový počet ekonomicky neaktivních se ale začal zvyšovat i ve spojitosti se změnou stylu života mladých lidí či možností vysokoškolského studia. Zmíněný vývoj dokumentují mapy znázorňující ekonomickou aktivitu mladších a starších obyvatel či věkové pyramidy.

Jednoznačným trendem představeným na druhém listu je růst významu průmyslu a stavebnictví během období socialismu a následná terciarizace ekonomiky v období od roku 1991. Trendy dokládají mapy i celkový graf struktury zaměstnanosti podle hospodářských odvětví. Přejít z centrálně řízené na tržní ekonomiku nejen proměnil odvětvovou strukturu zaměstnanosti, ale zároveň se projevil prostorově diferencovaně. Ekonomicky např. posílily dříve spíše periferní oblasti, které v současnosti těží z cestovního ruchu (např. Krkonoše, Šumava), naopak problémy se začaly více koncentrovat v dřívějších oblastech těžkého průmyslu a hutnictví, jak ukazuje třetí mapový list.

Nezaměstnanost patřila vždy k důležitým jevům, sledována je proto dlouhodobě. Přestože v rámci metodiky evidence nezaměstnanosti došlo k podstatným změnám, můžeme sledovat pomocí tohoto ukazatele určité vývojové trendy. Svoboda a Nemeškal (2014b, 2015) vytyčují tři zřetelně odlišná období vývoje nezaměstnanosti provázaná na změny řízení ekonomiky.

První období (1918–1948) s charakteristickou vysokou úrovní nezaměstnanosti v období ekonomické krize, druhé období (1948–1989) spojené s plnou zaměstnaností a oficiální neexistující nezaměstnaností (mapa z období socialismu proto v atlase chybí) a třetí období od roku 1989. Pro poslední období je charakteristický prudký nárůst nezaměstnanosti v úvodních letech, následující mírný pokles a opětovný prudký nárůst ke konci 90. let. Ten je spojován s nekonkurenceschopností českých výrobků na nových zahraničních trzích i s privatizací velkých podniků, postižené byly zejména bývalé oblasti těžkého průmyslu, ale i některé zemědělské oblasti (více Svoboda, Nemeškal 2015). Věková struktura nezaměstnaných zároveň poukazuje na významný podíl mladších nezaměstnaných do 35 let. Vstup do EU znamenal pokles úrovně nezaměstnanosti, který ale ke konci prvního desetiletí nového tisíciletí nahradil její opětovný nárůst spojený s hospodářskou krizí. Nejvíce se odrazila v nárůstu nezaměstnanosti v řadě moravských okresů a v okresech severozápadních Čech.

### *Zdroje a doporučená literatura*

ČSÚ (1991, 2001, 2011): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991, 1. 3. 2001 a 26. 3. 2011. Elektronická databáze dat, Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2016): Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – Metodika. Český statistický úřad, Praha. Online dostupné: [https://www.czso.cz/csu/czso/zam\\_vsps](https://www.czso.cz/csu/czso/zam_vsps).

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 147 s.

KATRŇÁK, T., MAREŠ, P. (2007): Segmenty zaměstnaných a nezaměstnaných v České republice v letech 1998 až 2004. Sociologický časopis, 43, č. 2, s. 281–303.

KOPAČKA, L. (2009): Vývoj a změny sektorové struktury hospodářství (1948–2005). In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2010): Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR a Výzkumný ústav Silva Taroucy, Praha-Průhonice, s. 176–177.

MPSV (2014): Míra registrované nezaměstnanosti. Elektronická databáze dat, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha.

SVOBODA, P., NEMEŠKAL, J. (2014a): Struktura zaměstnanosti v Česku. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Online dostupné: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/historie>.

SVOBODA, P., NEMEŠKAL, J. (2014b): Nezaměstnanost v Česku. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Online dostupné: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/historie>.

SVOBODA, P., NEMEŠKAL, J. (2015): Nezaměstnanost v Česku v historickém pohledu. Geografické rozhledy, 24, č. 4, s. 28–29.

SVOBODA, P., PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu. Historická geografie, 40, č. 2, s. 285–306.

---

## 7. EKONOMICKÁ STRUKTURA

---

### Úlohy

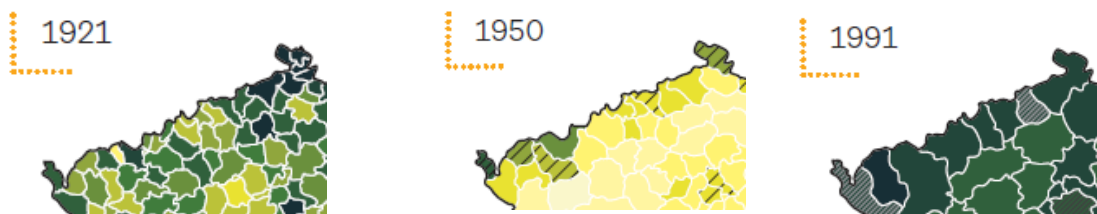
#### 1. ÚLOHA – Vývoj ekonomické aktivity obyvatelstva

Na prvním listu se zaměřte na mapy na levé straně znázorňující vývoj ekonomické aktivity obyvatelstva. Nejdříve se zamyslete nad celkovým trendem vývoje.

- Zvyšuje či snižuje se ekonomická aktivita?
- Zmenšují či zvětšují se rozdíly mezi okresy?
- Jak se vyvíjí podíl ekonomicky aktivních žen na ekonomicky aktivní populaci?
- Zamyslete se nad tím, proč se tak děje a co ovlivňuje tyto změny. Diskutujte Vaše poznatky.

Následně se zaměřte na okres Vašeho bydliště a posuďte, zda se vyvíjí obdobně jako celé Česko. Zkuste najít okresy s podobným vývojem.

*Obrázek 1: Ekonomická aktivita obyvatelstva v severozápadních Čechách v letech 1921, 1950 a 1991 (výřez)*



*Zdroj: Svoboda (2017)*

Na závěr se podívejte na mapy na pravé straně mapového listu.

- Vyvíjí se podíl ekonomicky aktivních ve věku 20–29 let podobně jako ekonomická aktivita celého obyvatelstva? Proč ano či ne? A co ekonomicky aktivní starší 60 let?
- Vyvíjí se obdobně Váš okres? Proč ano či ne?
- Své odpovědi nejdříve diskutujte ve dvojici, a poté se třídou.

#### 2. ÚLOHA – Zaměstnanost

V grafu na mapovém listu 7.2 sledujte vývoj struktury zaměstnanosti podle hospodářských odvětví. Diskutujte základní trendy vývoje. Následně se zaměřte na mapy zaměstnanosti v jednotlivých sektorech a zkoumejte, jak se vyvíjí podíl ekonomicky aktivních v jednotlivých sektorech. Lze identifikovat okresy, které se vyvíjí odlišně, než jak naznačuje graf? Diskutujte, jak jinak se vyvíjí a co mají tyto okresy společného.

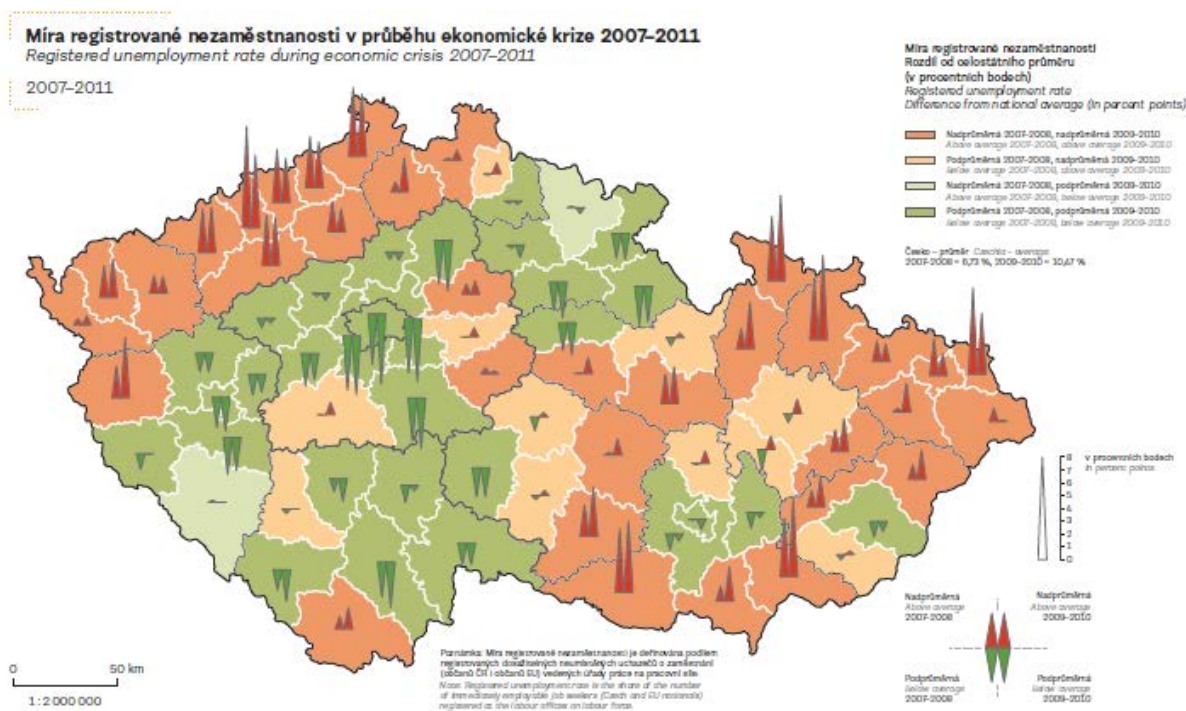
### 3. ÚLOHA – Vývoj nezaměstnanosti

Míra nezaměstnanosti je důležitým jevem v ekonomice. Diskutujte, proč došlo k jejímu výraznému vzestupu po roce 1989 (rozložení viz mapa 1991). Porovnejte stav v roce 1991 a 2001 a neopomeňte se zaměřit i na graf zobrazující vývoj nezaměstnanosti.

- Popište, jak se nezaměstnanost vyvíjela a následně diskutujte důvody tohoto vývoje. Lze vidět nějaké regionální odlišnosti?
- Jak se nezaměstnanost vyvíjela ve Vašem okrese? Liší se od celorepublikového trendu? Proč ano či ne? Diskutujte.

Následně se zaměřte na mapu dokumentující míru registrované nezaměstnanosti v období ekonomické krize 2007–2011. Zamyslete se nad tím, proč v některých okresech klesala a v jiných stoupala nezaměstnanost. Diskutujte, co mohou mít tyto okresy společné. Diskusi můžete vztáhnout i k tomu, jaký očekáváte další vývoj.

Obrázek 2: Míra registrované nezaměstnanosti v letech 2007–2011 v Česku



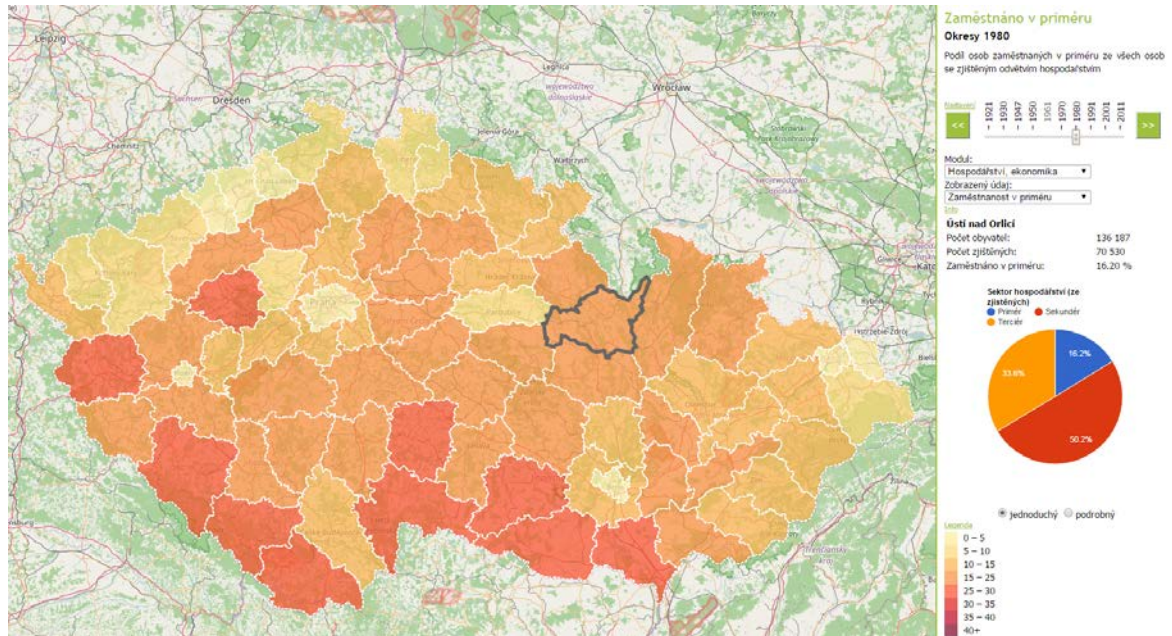
Zdroj: Svoboda (2017)

### 4. ÚLOHA – Souvislosti nezaměstnanosti

Míra nezaměstnanosti patří k dlouhodobě sledovaným ukazatelům. Podívejte se na její vývoj a následně se zamyslete, s jakými dalšími jevy a ukazateli může souviset. Lze říci, že vyšší nezaměstnanost v okresech se odvíjí od struktury obyvatelstva? Souvisí třeba nezaměstnanost s ekonomickou strukturou? S náboženstvím? S volebními preferencemi či

s kriminalitou? S jakými jinými jevy či tématy může souviset podle Vás? Svě odpovědi zdůvodněte. Využít můžete nejen atlas, ale i specializované mapy a texty na atlasobyvatelstva.cz či [Interaktivní mapu obyvatelstva Česka 1921–2011](http://www.atlasobyvatelstva.cz).

Obrázek 3: Zaměstnanost v priméru v Česku v roce 1980



Zdroj: Interaktivní mapa (2016)

## Zdroje

Interaktivní mapa obyvatelstva Česka 1921–2011. Online dostupné: <http://www.historickygis.cz/aplikace/mapa.html>.

SVOBODA, P. (2017): Ekonomická struktura. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): Historický atlas obyvatelstva českých zemí. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 70–77.

Webový portál Atlas obyvatelstva. Online dostupné: [atlasobyvatelstva.cz](http://atlasobyvatelstva.cz).